

Метафорический концепт «Птица» реализуется в метафорах *птица, голубь, крыло, крылатый, ворковать, щебетать* и под.: *Мысли – птицы ручные* [5: 109]; *мыслей-птиц высокое стремление* [5: 114]; *сердце – пойманная птица* [5: 163]; *рвалась на волю птица-сердце* [5: 178]; *И крылья сердца глухо взвыли* [5: 111]; *И крылья сердца моего затрепетали* [5: 128]; *крылаты мысли* [5: 64]; *голос незабываемо крылатый* [5: 131]; *Мелькнул души молочный голубь* [5: 94]; *голубь моей печали* [5: 245]; *Барабаны воркуют дробно* [5: 129]; *женщины с тем же щебетанием проследовали мимо меня* [5: 243] и др. Птица у автора ассоциируется, как правило, с личной и творческой свободой, реже – с беззаботностью, беспечностью.

Метафорическая картина мира М. Кузмина является антропоцентричной и абиотической, что объясняется продуктивностью мегасфер метафоризации «Человек» и «Неорганический мир». Следовательно, центром метафорического мироздания в его творчестве выступает человек как физическое и духовное существо, взаимодействующее с миром неживой природы.

БИБЛІОГРАФІЯ

1. Богомолов Н.А., Малмстад Дж. Михаил Кузмин: искусство, жизнь, эпоха. – М.: Новое литературное обозрение, 1996. – 316 с.
2. Вардзелашвили Ж.А. Метафорические номинации в русском языке. – Тбилиси: Изд-во ТГПУ им. С.-С.Орбелиани, 2001. – 234 с.
3. Жирмунский В.М. Поэтика русской поэзии. – СПб.: Наука, 2001.
4. Караулов Ю.Н. Русский язык и языковая личность. – М.: Наука, 1987. – 262 с.
5. Кузмин М.А. Стихи и проза / Сост. Е.В.Ермилова. – М.: Современник, 1989. – 431 с.
6. Склярская Г.Н. Метафора в системе языка. – СПб.: Наука, 1993. – 152 с.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Юлія Кравцова – кандидат філологічних наук, доцент кафедри російської мови Національного педагогічного університету ім. М.П. Драгоманова.

Наукові інтереси: лінгвістична і когнітивна семантика, лінгвометафорологія.

КОНЦЕПТ ЄВРОПА ЯК СЕМАНТИЧНИЙ АКТАНТ У СУЧАСНОМУ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНОМУ ДИСКУРСІ

Вікторія КРАВЧЕНКО (Полтава, Україна)

У статті розглянуто як саме концепт ЄВРОПА створюється та вербалізується євроінтеграційним дискурсом. Досліджуваний концепт представлено у вигляді актанта пропозиційних структур, розкрито зміст атрибутів та предикатів, якими наділений цей актант.

In the article was examined how the concept EUROPE is created and verbalized by EU discourse. Explored concept is presented as aktanta of structures of nproпозиційних, maintenance of attributes and predicates which this aktant is provided with is exposed.

На сучасному етапі розвитку когнітивної науки особливу увагу дослідників привертає сфера когнітивної семантики, оскільки проблема усвідомлення інформації, що поступає до мозку людини ззовні, залишається досить актуальною. Вирішення кардинальних, семантичних проблем можливе лише за умови моделювання процесів, які лежать в основі побудови та розуміння мовних повідомлень [31: 96].

Процес концептуалізації спрямований на виділення мінімальних змістових одиниць людського досвіду, структур знання; він спричинює виникнення певних уявлень про світ у вигляді концептів і концептуальних структур або “фіксованих у свідомості людини смислів” [30: 22].

Проблема вербального вираження концепту є однією з центральних у сучасній лінгвістиці. Мовні засоби виступають як засоби “вербалізації, мовної репрезентації, мовного представлення концепту” [130: 20].

У мові концепт ЄВРОПА представлено різноманітно: синонімами, дефініціями в різних словниках, типовими пропозиціями та їхньою реалізацією у вигляді конкретних висловлювань, текстами, присвяченими експлікації досліджуваного концепту. Зіставивши всі доступні фіксації мовні засоби репрезентації концепту, можна зробити висновки про його зміст та можливу структуру. Необхідно мати на увазі, що цей висновок буде стосуватися

тільки тієї частини концепту, яка знайшла мовне вираження у певному виді політичного дискурсу.

Євроінтеграційний дискурс, як будь який політичний дискурс, є “перформативним висловленням, вербальною дією, спрямованою на здійснення того, про що вона сповіщає. Вона практично задіяна у створення реальності того, що проголошує, шляхом повідомлення про нього” [185: 82]. Отже, за мету цієї статті поставимо дослідити як саме концепт ЄВРОПА створюється й вербалізується євроінтеграційним дискурсом та в його межах.

Матеріалом дослідження у цій статті є корпус англomовних текстів, розташованих на Інтернет-сайтах Євросоюзу та британських періодичних видань (у їхньому електронному вигляді) за останні 5 років. Корпус складається переважно з текстів офіційних промов, текстів документів ЄС, постанов та декларацій. Вибірково були зібрані для аналізу контексти, що містили вислови з питань європейської інтеграції та побудови нової Європи, типові пропозиції у висловлюваннях, що присвячені експлікації концепту ЄВРОПА.

Розглянемо тексти документів ЄС, статті, офіційні вислови політичних діячів, розташовані на Інтернет-сайтах Євросоюзу та інших англomовних електронних видань.

Основною темою висловлень у досліджуваному матеріалі є питання, пов'язані з тим, яким бачать адресанти концепт ЄВРОПА: по-перше, ЄВРОПА – континент, що подається у вигляді загальної істини “*Europe is a continent*”; по-друге, констатація є результатом міркувань над цією проблемою, наприклад: “*My (Tony Blair) vision of Europe – Free, fair and open. A community of values*”; “*EU – a bigger force in the world*”; “*Yes to Europe – because life's better there. Pro-Europeans have relied too much on the traditional arguments for Europe*”; “*Meissner's view of Europe was far from that of Haider. <...> "I studied geography, and so I know exactly where Europe ends," she said. "But there is a difference between geographic thinking and the thinking of the heart. For me, the heart of Europe is Germany, France, and Benelux. Then comes Austria and Switzerland, very close together. Historically, Czechoslovakia and Poland – this is middle Europe, but we forgot this during the time of the iron curtain. So, if you ask what Europe is it changes even in one life"*”; “*There is only One Europe: the continent with its over 800 million Europeans. <...> One Europe based on common values*”.

Беручи за вихідні положення когнітивної семантики щодо концептуальної моделі, яка лежить в основі семантики тексту та реконструюється в результаті аналізу змісту конкретних текстів, ми також погоджуємося з тим, що ця модель може бути представлена в термінах пропозиційних структур [34: 6].

Для семантичних та синтаксичних описів, починаючи із середини ХХ століття, притаманна пильна увага до поняття *актант*, уведене до наукового вжитку Л. Теньєром. “...Актанти, – пише Теньєр, – це особи чи предмети, які беруть участь у процесі” [152: 121]. На межі століть поняття *актант* частіше за все пов'язували безпосередньо з денотативною основою плану змісту речення та відображенням події (процесу, дії тощо) у вигляді пропозиції. Пропозиційна структура, або пропозиція, є найпоширеним засобом концептуальної організації нашої свідомості [30: 37]. Семантична структура речення відображає об'єктивну структуру ситуації (події). Модель ситуації, яка відображується в реченні, є пропозицією. Структуру пропозиції визначає предикат, який передає сутність події: він диктує набір актантів – учасників події (ситуації) [145: 384]. Також, як визначає І.М.Кобозева, “семантичний актант як обов'язкового учасника ситуації, що описується мовним висловлюванням” [78: 140]. На думку Г.В.Вальчук, актанти мають низку властивостей, які поділяються на статичні предикати та атрибути, а також на динамічні предикати [34: 35]. Різниця між ними полягає у відносній стабільності ознаки в часі. Для статичних ознак характерним є надання часового зрізу предмету за яким-небудь параметром на певний момент (стан, властивість, відношення). Динамічні ознаки актанта розгортаються в часі (дія, процес) [там само].

Мовні одиниці корпусу, що досліджувався, розкривають зміст атрибутів та предикатів, якими наділений актант ЄВРОПА:

1) географічні ознаки:

– континентальна: “*Continental Europe have continued to do things in there traditional way*”;

– регіональна: *"A "regional Europe" has been called "multi-perspective", "multi-layered" and "multi-leveled"*";

2) політичні ознаки:

- федеральна: *"The political groups in the European Parliament support cultural diversity too, even the ones that support the idea of a federal Europe"*;
- демократична: *"To produce a Europe that is democratic at peace"*;
- соціальна: *"A strengthening of the social dialogue is another important step towards the development of a social Europe"*;
- політична, економічна та правова сутність: *"Europe as a political, economic and legal entity would have discovered its limits"*;
- мирна, неподільна: *"An important quality of a peaceful, undivided Europe"*;
- сфера расових змішувань: *"Europe is an area of racial mixing"*;
- наддержава: *"To make Europe a superpower"*;
- інтегрована: *"There are reinforcing effects, together leading to a more dynamic and integrated Europe"*;
- "глибока" (за ступенем інтеграції): *"A "deep Europe" – the idea of eventually forging a federal European government and parliament with real authority"*;
- цілісна (за результатом інтеграції): *"government may best further the process of a Europe whole and free by not standing in its way"* (WTEC);
- об'єднана: *"The idea of a united Europe is perfect today"* (EHFAU);
- економічна сила: *"Europe can be understood and given meaning: as an economic force"* (EDDPF);
- політично слабка: *"Europe is a weak confederation of nations"* (EAIE);

3) роль, яку грає у світі:

- міцний, динамічний актор: *"We want Europe to be strong and dynamic world actor"*;
- фортеця: *"The creation of a fortress Europe"*;
- загроза: *"Europe continues to be seen as a threat to our (Britain) way of life, rather than as a tool to fulfill our ambitions"*;
- сутність, яка стимулює відчуття спільності: *"Europe has become more tangible something that inspires a true sentiment of togetherness"*;

4) ЄВРОПА – ментальна сутність:

- вільна: *"Free and undivided Europe cooperating with the United States to keep peace and promoted prosperity"*;
- ідея: *"Europe is an idea"*;
- емоційне утворення: *"Europe is built on emotions, likes and dislikes, aspirations, trust and distrust"*;
- вирішення проблеми: *"In the late 1980s Europe was meant to be the way out of the cruelty"*;
- можливість, перспектива: *"Europe as an opportunity"*; *"The perspective for Turkey is called Europe"*;

5) часові ознаки:

- нова: *"A new Europe began to emerge in the autumn of 1989"*; *"Building a new greater Europe, free from division lines"*;
- стара: *"The "Old Europe" is France, Germany, and their satellites"*;
- історичне досягнення: *"Europe is about a huge historic achievement of uniting once warring countries, of now seeking to enlarge beyond the old Iron Curtain and ending not just the remnants of the Second World War but remnants of the Cold War"*;

6) ознаки конфігурації:

- невизначена та розпливчата форма: *"Europe is a disquietingly vague and elusive configuration"*;

7) ірреальна сутність (не пов'язана з фізичною дійсністю):

- рай, обітована земля: *"Europe was a radical paradise"*; *"Europe is plenitude: food, cars, light, everything. It is a promised land, a "new utopia" and a lollipop"*.

Обидва поняття (“ЄВРОПА” та “Європейський Союз”) представлені одними й тими самими атрибутами та предикатами – *континентальне об’єднання, об’єднана ЄВРОПА, соціальна та демократична спільність, федеративне утворення, мирне утворення, вирішення проблеми, історичне досягнення, ідея, невизначена та невловима форма устрою* – збігаються за своєю семантикою та є взаємозамінними у розглянутих контекстах. Отже, у євроінтеграційному дискурсі ці поняття синонімізуються й отождожуються, стаючи складовими одного концепту – ЄВРОПА.

Механізми формування політико-географічних образів можна простежити на прикладі текстів дискусій, що розгортаються в євроінтеграційному дискурсі. Ставлячи за мету досягнення політичної угоди (компромісу), учасники переговорів змушені формувати компактні політико-географічні образи країн або територій, відштовхуючись від порівняно великої кількості слабо пов’язаних між собою характеристик географічного об’єкта, що їх цікавить [57].

Одним із найцікавіших, з нашої точки зору, моментів політичних дискусій, що розгортаються в досліджуваному дискурсі, є обговорення змісту поняття “ЄВРОПА”. Питання про те, що вважати Європою, після падіння в 1989 році Берлінського муру, набуло особливої актуальності.

Усі найменування *Європи* в англomовних текстах на теми європейської інтеграції можна класифікувати за типом мотивації назви. Наведемо цю класифікацію позначень, що стали входами до концепту ЄВРОПА (входами до концептів є лексеми або словосполучення зі спільною сферою референції):

- 1) **географічний простір**: *Europe, West Europe, East Europe, North Europe, Central Europe, ‘regional Europe’, Continental Europe, South-East Europe*;
- 2) **політичне утворення**: *Political Europe, federal Europe, social Europe, Central Europe, European Union (EU)*;
- 3) **часова мотивація**: *New Europe, Old Europe*;
- 4) **об’єднання (неподільне ціле)**: *United Europe, Union, Common Europe, One Europe, Whole Europe*;
 а) **дім**: *Common European House, European home*;
 б) **фортеця**: *Fortress Europe*;
- 5) **ірреальне утворення**: *Paradise, ‘new Utopia’, Promised land*.

Як бачимо, у вербалізації цього концепту задіяні різноманітні способи номінації, що свідчить про багатовимірне розгортання концепту ЄВРОПА. Водночас синонімізація позначень *EU* та *Europe* призводить до втрати стабільного географічного окреслення сфери просторової референції лексеми *Europe* й до відповідних змін у її семантичній структурі. Раніше просторова референція *Europe* визначалася межами Європейського континенту, а нині вона окреслюється змінними та остаточно не визначеними просторовими рамками ЄС. Та ж сама невизначеність властива і для форми політичного устрою ЄС, що позначається на семантиці лексеми *Europe*, яка набуває стійкого узувального значення “політичне об’єднання”. Саме тому сучасна ЄВРОПА (*Europe*) концептуалізується як певна розпливчата та невизначена сутність. На дискурсивному рівні ця семантично-референційна невизначеність підтримує дискусійну складову євроінтеграційного дискурсу, присвячену суперечкам щодо того, яку саме частину географічного, політичного та історичного ландшафту слід уважати “Європою”.

Для подальшого дослідження варто розглянути решту всіх доступних фіксації мовні засоби репрезентації концепту ЄВРОПА, щоб можна було зробити висновки про його зміст та можливу структуру.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Болдырев Н.Н. Когнитивная семантика: Курс лекций по английской филологии. / Н.Н.Болдырев – Тамбов : Изд-во Тамбовск. гос. ун-та имени Г.Р.Державина, 2000. – 123 с.
2. Бондарчук Г.Г. Некоторые семантические особенности существительных, используемых в рекламных девизах / Г.Г. Бондарчук, Е.С. Иванова // Английский лексикон и дискурс: когнитивный и прагматический аспекты. – М.: Наука, 1999. – С. 95-100.

3. Вальчук Г.В. Мовне втілення концепту "європейська інтеграція": семантико-когнітивний аспект (на матеріалі англомовних документів Євросоюзу та публікацій газети The Times): дис. ... канд. філол. наук: 10.02.04 / Г.В. Вальчук – К., 2003. – 273 с.
4. Замятин Д.Н. Политико-географические образы и геополитические картины мира. Представление географических знаний в моделях политического мышления [Электронный ресурс] / Д.Н. Замятин – Режим доступа до журн.: <http://www.politstudies.ru/fulltext/1998/6/9.htm>
5. Кобозева И.М. Семантические проблемы анализа политической метафоры / И.М. Кобозева. // Вестник Московского университета. Серия 9. Филология. – 2001. – №6. – С. 132-149.
6. Попова З.Д., Стернин И.А. Понятие "концепт" в лингвистических исследованиях / З.Д. Попова, И.А. Стернин – Воронеж: Воронежск. гос. ун-т, 1999. – 30 с.
7. Средства номинации и предикации в русском языке: Межвузовский сб. науч. тр. / П.А.Лекант (отв. ред.). – М.: МПУ, 2001. – 184 с.
8. Теньер Л. Основы структурного синтаксиса / Теньер Л. – М.: Прогресс, 1988. – 656 с.
9. Яворська Г.М. Дискурс та ідентичність // Ісламська ідентичність в Україні / Богомолов О.В., Данилов С.І., Семиволос І.М., Яворська Г.М. – К.: AMES, 2005. – С. 80-101.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Вікторія Кравченко – кандидат філологічних наук, доцент кафедри англійської філології Полтавського національного педагогічного університету ім. В.Г. Короленка.

Наукові інтереси: лінгвокультурні концепти, політичний дискурс.

КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЯ УЯВЛЕНЬ СФЕРИ НАРОДНОЇ ПРАВОСВІДОМОСТІ В УКРАЇНСЬКИХ ДУМАХ

Світлана ЛАВРИНЕНКО (Ізмаїл, Україна)

У статті розглянуто вербальні індексації первісних уявлень сфери військового, міжнародного та сімейного права, відтворені текстами українських дум героїчної та суспільно-побутової тематики.

The article highlights verbal indexation of man's ideas in the spheres of military, international and family law, presented by Ukrainian дума texts that thematically are characterized as heroic and social.

Проблеми взаємодії слова й відповідного факту культури, впливу етнопсихологічних чинників на мовні процеси викликають останнім часом посилену увагу представників різних галузей науки – філологів, культурологів, етнологів, фольклористів. Особливі інтереси мовознавців пов'язуються з перспективами опрацювання за допомогою лінгвістичних методів широкого кола питань текстової компетенції народної культури, психології, міфотворчості, з включенням у поле зору таких об'єктів позамовної дійсності, як побут, традиції, обряди, задовані у категоріях мовленнєвих стереотипів [10: 11].

Серед ключових концептів етнокультури сучасні дослідники В.Ф. Давидюк [5], В.В. Жайворонок [7], В.І. Кононенко [10] та ін. називають волю, долю, гріх, закон, свободу, справедливість, труд, власність, які відтворюються фольклорною традицією й виступають трансляторами енгам сфери юриспруденції. Збережені мовною системою українських дум народноюрідичні погляди пов'язуються з невимушеними текстовими фіксаціями відповідних гештальтів етнокультури, оскільки разом з багатьма іншими різновидами буттєвої компетенції усна спадщина акумулювала й правову інформативність, передану особливими, адекватними змісту способами.

Комплексне вивчення народноюрідичної інформативності українського героїчного епосу пов'язується з необхідністю застосування надбань лінгвоконцептології – одного з наймолодших відгалужень філологічної науки, що постало на межі парадигм лінгвістики, семіотики, філософії й зосередило увагу дослідників на аналізі мовного підґрунтя екзистенційних смислів. Лінгвоконцептологічні принципи вивчення мовного матеріалу обґрунтовано у працях Н.В. Слухай [18], О.О. Селіванової [17], І.О. Голубовської [3], В.Л. Іващенко [9], Т.П. Вільчинської [2], Ж.В. Краснобаєвої-Чорної [11] та ін.

Метою статті є логіко-семантико-когнітивне дослідження словесних маркерів правового досвіду, представлених у народних думах доби Хмельниччини і періоду Руїни. Осмислення вербального підґрунтя уявлень сфери становлення правотворчої та правозастосувальної практики на матеріалі епічних текстів не було раніше предметом спеціального дослідження.

Передумови реалізації зазначеного підходу пов'язуються з тим, що право є автономною метасоціальною реальністю, знаковим вираженням якої виступає взаємодія суб'єктів.